

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-67>

УДК 343.982.43

Русова О.Л., Самойлова О.Ф.

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України

ПРО ЗМІНУ ПОЧЕРКУ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СТАНІ АЛКОГОЛЬНОГО СП'ЯНІННЯ

Анотація. У даній статті приділено увагу проблемним питанням, які виникають в процесі призначення судової почеркознавчої експертизи, де в якості досліджуваного об'єкта виступають рукописи виконанні у стані алкогольного сп'яніння. Достовірність наданих висновків, значною мірою буде залежати від правильно підбраного за якістю і достатнього за кількістю порівняльного матеріалу. Це буде можливим за умови, якщо ініціатор дослідження ретельно продумавши свою роботу, якісно відбере порівняльний матеріал для дослідження. Метою даної статті є подальше вдосконалення призначення судової почеркознавчої експертизи, об'єктом дослідження якої є рукописи виконані в стані алкогольного сп'яніння, а також надання практичних рекомендацій, що дозволять ініціаторам дослідження правильно відбирати порівняльний матеріал.

Ключові слова: алкогольне сп'яніння, почерк, змінений почерк, «збиваючі» фактори, зразки почерку.

Rusova Oksana, Samoilova Olga

Kharkov Scientific-Research Expert-Criminalistic Center
of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

ABOUT CHANGE OF HANDWRITING OF PERSONS THAT ARE IN THE STATE OF ALCOHOLIC INTOXICATION

Summary. This article focuses on the problematic issues that arise in the process of appointing a forensic handwriting examination, where the object of study are manuscripts performed in a state of intoxication. The reliability of the conclusions will largely depend on the correct quality and sufficient quantity of comparative material. This will be possible if the initiator of the study, after careful consideration of their work, qualitatively selects comparative material for the study. The purpose of this article is to further improve the purpose of forensic handwriting examination, the object of which is the study of manuscripts made in a state of intoxication, as well as to provide practical recommendations that will allow the initiators of the study to correctly select comparative material. Of particular importance in the conduct of forensic handwriting diagnostic examinations are information from the case file relating to the subject of examination, ie in the resolution, decision or statement must be indicated: first, it is information about the person – the actual or intended executor of the manuscript; second, essential information relating to the situation, the situation in which the manuscript in question was presumably performed, and in connection with it, the possible psychological attitude or emotional state of the person writing. When the initiator of the study informs the expert of the necessary information, he should not be afraid to "impose" a certain version, because the method of expert research is based on checking all the most likely alternatives (versions and counter version) and making decisions based only on objective data. Regarding the selection of comparative material provided for research in establishing whether a person was intoxicated, there are some peculiarities in the selection of experimental samples, because we cannot bring a person in such a state to take the necessary samples because the law prohibits harm to health, humiliation and infliction of moral suffering. They can be obtained without violating the law, by changing the condition, namely, you need to dictate the text at an extremely fast pace. The expert may also make a request, although the initiator of the study provided comparative material such as free, conditionally free and experimental samples, because there may be concomitant factors that the initiator did not take into account when selecting, such as experimental samples. The expert's request should be treated responsibly because the quality of the expert's opinion may depend on how well it is executed.

Keywords: alcohol intoxication, handwriting, altered handwriting, "confusing" factors, handwriting samples.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день одним із самих складних в судово-почеркознавчій експертизі є задачі, пов'язані дослідженням зміненого почерку. При вирішенні ідентифікаційних задач, процес дослідження включає в себе вирішення діагностичних задач про умови виконання досліджуваних рукописних записів чи підписів, в результаті, задачі вирішуються в комплексі. Діагностичне дослідження в методику ідентифікаційного дослідження входить у вигляді етапу, а на практиці переплітається з ним. Ця тема обумовлена труднощами в дослідженні зміненого почерку в судово-почеркознавчій експертизі, у зв'язку з великою кількістю «збиваючих» факторів, які впливають на зміну почерку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У різні часи даній проблемі, приділялась увага у роботах проведених на теоретичному рівні таких вчених: Майер М. (1934), Шнейкерт (1939), Пфанне (1954), Хандел (1958), Грюневальд (1963), Пурі (1965), Бох, Швейцер, Муз (1974), Нейдерт (1974), Кутель, Поніковський (1975); проведених експериментально: Маурхоффер (1951), Рабин Блер (1953), Де Трей (1954), Швейцер (1955), Ширш, Ярвик, Абрамсон (1956), Герхоф (1959), Виттліх (1961), Деннемарк (1964), Брюн, Ресбі (1971), Конрад (1975), Поль-Менгельберг (1976), Фолі, Мюллер (1979), Томілін В.В., Серьогіна В.В., Хилтон О. (1969). В ряду випадків експерименти проводились з контролем концентрації алкоголю в крові, з застосуванням статистичного аналізу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розглянуто особливості призначення судових почеркознавчих експертиз, об'єктами досліджень яких є рукописи виконані в стані алкогольного сп'яніння. Розглянуто до яких «збиваючих» факторів відноситься алкогольне сп'яніння і чому. Розглянуто особливості процедури відбору порівняльного матеріалу.

Мета статті є подальше вдосконалення призначення судової почеркознавчої експертизи, об'єктом дослідження якої є рукописи виконані в стані алкогольного сп'яніння, а також надання практичних рекомендацій, що дозволять ініціаторам дослідження правильно відбирати порівняльний матеріал.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасному світі є розповсюджена схема шахрайства, коли, так звані, чорні ріелтори, входять в довіру до особи, яка вживає алкоголь і шляхом його сп'яювання, заволодіває майном особи. Як відомо в законодавстві України такі угоди оформлюються в письмовій формі.

Письмо є носієм не тільки ідентифікаційної інформації про особу, що пише. В ньому відображаються й психофізіологічні властивості особи й умови, в яких протікає процес письма. Будучи продуктом вищої нервової діяльності людини, письмо чуттєво реагує на зовнішні та внутрішні зміни. Таким чином, почерк містить у собі своєрідно закодовану інформацію про особистість людини, про обставини й умови виконання рукопису (підпису). Задача експерта, який досліджує рукопис, полягає в тому, щоб отримати максимальний об'єм відомостей, які необхідні для розслідування та судового розгляду справ [1, с. 70].

Як нам відомо алкогольне сп'яніння відноситься до тимчасових внутрішніх «збиваючих» факторів, а питання про вплив на почерк внутрішнього стану людини дуже цікаве, складне та, на жаль, ще недостатньо досліджене.

В процесі письма приймає участь вся центральна нервова система й особливо її вищий відділ – кора головного мозку. В ній розміщені центральні відділи різних аналізаторів – слухового, зорового, рухового тощо. Тому й важливо знати, як впливає сп'яніння на весь організм людини, у тому числі на вищу нервову діяльність, а отже й на процес письма.

Визначення поняття як сп'яніння немає, але є визначення особи, яка знаходиться у такому стані: людину у стані сп'яніння слід вважати такою особою, яка прийняла алкоголь у такій кількості, що викликає комплекс короточасних порушень вищої нервової діяльності різної інтенсивності та змінює нормальні реакції на навколишнє середовище.

Встановлено експериментально, що при сп'янінні характер і об'єм змін, які наступають у почерку, залежать від двох факторів: а) ступеня сп'яніння, який визначається як вмістом алкоголю в крові, так і клінічними проявами сп'яніння; б) ступеня виробленості почерку [1, с. 79].

Головна задача експерта – це уважно вивчити матеріал наданий на дослідження та встановити чи виконувала особа рукопис в стані алкогольного сп'яніння бо ознаки прояву в почерку схожі між собою з такими як: наркотичне сп'яніння, сильне духовне переживання, стрес чи афект, важливо вміти розмежовувати ознаки цих ста-

нів. Все це свідчить про те, що в рукописі, не так і просто визначити «збиваючий» фактор, такий як алкогольне сп'яніння і часто, визначення даної діагностичної ознаки дається в ймовірній формі висновку.

Із-за того, що алкогольне сп'яніння на письмі важко відлічити від іншого, схожого «збиваючого» фактору потрібно більш детально вивчати дане питання.

Також хотілося б звернути увагу на відібрання зразків для такого роду дослідження. Для того, щоб експерт-почеркознавець міг судити про варіаційність почерку певної особи, зразки повинні бути представлені по можливості різноманітні і у великій кількості. Зразки почерку бувають трьох видів: вільні, умовно-вільні та експериментальні.

Вільні зразки почерку – це рукописні записи, написані певною особою до виникнення кримінального провадження, по якому проводиться експертиза, коли їх виконавець не міг припустити, що вони будуть використані в якості порівняльних матеріалів для проведення почеркознавчої експертизи. Вільні зразки почерку є найбільш цінним порівняльним матеріалом, так як у них зазвичай немає навмисного змінення ознак почерку [2, с. 7]. Особливе значення має забезпечення експерта зразками, виконаними в перевірених умовах або аналогічних ім. До них відносяться рукописи, виконані в той же період часу, по можливості під впливом тих же умов, що й досліджуваний документ. У таких випадках особливо важливо надати відповідні вільні зразки, тому що багато суб'єктивних чинників, що впливають на стан особи, які є не відтворювані при отриманні експериментальних зразків [3, с. 144].

Умовно-вільні зразки почерку – це такі рукописні записи, які написані після виникнення кримінального провадження, а часто і за епізодами самого кримінального провадження: пояснення, заяви, скарги, протоколи та інші документи. Особа, яка виконує такі документи і передбачає можливість використання їх в якості зразків почерку при проведенні експертизи, може спотворити свій почерк. Отже, такі рукописи не можна віднести до категорії вільних зразків почерку. Не написані вони і спеціально для проведення експертизи, тому не можуть бути віднесені до експериментальних зразків почерку. Умовно-вільні зразки можна представляти як додаткові до зразків вільних і експериментальних [2, с. 10–11].

Експериментальні зразки почерку – це такі рукописні записи, які за пропозицією судді або слідчого виконуються ймовірним виконавцем спеціально для проведення експертизи.

Експериментальні зразки почерку, повинні бути порівняні з досліджуваним документом за мовою, матеріалом письма, способом виконання і, якщо можливо, за змістом.

Слідчому, судді перед одержанням експериментальних зразків необхідно скласти текст для диктування, що містить слова, сполучення букв (цифр) і т.д., що є в документі, який підлягає дослідженню (коли в інтересах кримінального провадження особа, що перевіряється, не повинна знати про те, який саме документ знаходиться в розпорядженні слідчого, судді) [4, с. 275].

Відносно отримання експериментальних зразків почерку діє загальне правило: їх відбір не повинен супроводжуватися заподіянням шкоди здоров'ю, приниженням гідності, заподіянням моральних страждань. Тому при необхідності встановлення, чи не виконано рукопис в незвичайному стані – хворобливому або функціональному (алкогольне або наркотичне сп'яніння, прийом лікарських препаратів, стрес) – особу не можна приводити в такий стан для відбору зразків. Так само не можна особа змусити писати навмисно зміненим почерком, а також з наслідкуванням почерку іншої певної особи за винятком тих випадків, коли людина сама визнає виконання досліджуваних рукописів певним способом і згоден показати, як він це робив.

В зв'язку з тим, що не всі умови відтворювані, надаються зразки виконані в інших умовах, які по проявах діагностичних ознак найбільш близькі до тих що перевіряються. Співставність цих зразків відносна і умовна, але наявність їх в розпорядженні експерта дуже важливо. Такими зразками, наприклад, при необхідності встановлення факту алкогольного сп'яніння особи яка писала, можуть бути експериментальні зразки почерку, виконані в гранично швидкому темпі [3, с. 145].

З великою увагою слід ставитися до клопотань експертів про отримання певного порівняльного матеріалу і роз'ясненнями, які саме зразки необхідні і як їх отримати.

Висновки і пропозиції. Отже, аналізуючи вищевикладене, наведемо в формі короткої постанови найголовніші пункти, на які повинна бути звернена увага ініціатора дослідження при призначенні такого роду дослідження. Особливе значення у провадженні судово-почеркознавчих діагностичних експертиз мають відомості з мате-

ріалів справи, які стосуються предмета експертизи, тобто в постанові, ухвалі або заяві повинно вказуватись: по-перше, це відомості про особу – дійсного чи передбачуваного виконавця рукопису; по-друге, істотні відомості, що відносяться до ситуації, обстановці, в якій імовірно виконувався досліджуваний рукопис, а в зв'язку з нею і про можливу психологічну установку або емоційний стан особи яка писала.

Коли ініціатор дослідження повідомляє експерту необхідні відомості, то він не повинен боятись «нав'язати» йому певну версію, бо методика експертного дослідження побудована з урахуванням перевірки всіх найбільш ймовірних альтернатив (версій і контр версій) і прийняття рішення на основі тільки об'єктивних даних.

Стосовно відібрання порівняльного матеріалу який надається на дослідження при встановленні чи знаходилась особа в стані алкогольного сп'яніння є деякі особливості, при відібранні експериментальних зразків, оскільки ми не можемо особу приводити в такий стан для відбору необхідних зразків тому, що законом забороняється заподіяння шкоди здоров'ю, приниження гідності та заподіяння моральних страждань. Їх можливо отримати не порушуючи закону, за допомогою зміни умови, а саме потрібно диктувати текст в гранично швидкому темпі.

Також експерт може винести клопотання, хоча і ініціатор дослідження надав порівняльний матеріал такий як вільні, умовно-вільні та експериментальні зразки, тому що могли бути суттєві фактори які ініціатор не врахував при відібранні, наприклад експериментальних зразків. До клопотання експерта потрібно ставитись відповідально оскільки від того, як якісно його буде виконано може залежати, який буде висновок експерта.

Список літератури:

1. Судово-почеркознавча експертиза : Навч.-метод. посіб. / [З.С. Меленевська, Є.Ю. Собода, А.І. Шаботенко; За заг. ред. І.П. Красюка]. Укр. : Центр духовн. культури, 2007. 280 с.
2. Возможности судебной экспертизы почерка и подготовка материалов при ее назначении : метод. письмо. Москва, 1965. 33 с.
3. Судебно-почерковедческая диагностика: учеб. пособие для студентов вузов / В.Ф. Орлова. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2006. 160 с.
4. Криминалистическое исследование рукописей, выполненных на некоторых языках народов СССР : справочник следователя и эксперта / отв. ред. Б.И. Пинхасов. Москва : Юрид. л-ра, 1973. 280 с.

References:

1. Melenevskaya Z.S., Soboda E.Yu., Shabotenko A.I. (2007). Sudovo-pocherkoznavcha ekspertyza: Navch.-metod. posib. [Forensic handwriting expertise: Teaching method. way]. Kiev: Ukrainian Center for Spiritual Culture. (in Ukrainian)
2. Vozmozhnosti sudebnoy ekspertizy pocherka i podgotovka materialov pri yeye naznachenii [Possibilities of forensic examination of handwriting and preparation of materials at its appointment]: metod. pis'mo. Moskva, 1965. Pp. 33.
3. Orlova V.F. (2006). Sudebno-pocherkovedcheskaya diagnostika: ucheb. posobie dlya studentov vuzov [Forensic handwriting diagnostics: textbook. manual for university students]. Moskva: UNITY-DANA, Law and Law. (in Russian)
4. Pinkhasov B.I. (ed.) (1973). Kriminalisticheskoye issledovaniye rukopisey, vypolnennykh na nekotorykh yazykakh narodov SSSR : spravochnik sledovatelya i yeksperta [A forensic study of manuscripts made in some languages of the peoples of the USSR: a handbook of the investigator and expert]. Moskva: Yurid. l-ra, pp. 280.